

Musik – tro – teologi

Om kyrkomusiken i Svenska kyrkan

Av Elisabet Hansson

INLEDNING

Musiken är betydelsefull för många människor i deras upplevelse och hantering av livet. Det är därför rimligt att anta att människor kan använda sig av musik för att närma sig och växa i den kristna tron och att det finns ett samband mellan musik och tro. Det rör sig alltså inte enbart om kommunikation; mötet mellan musik och tro aktualiserar viktiga teologiska frågor.

Syftet med denna presentation är att belysa musikens roll för att få en uppfattning om och fördjupa innehållet i den kristna tron.

För att undersöka på vilket sätt musiken kan ha en funktion som ett medel i människors trostolkning, har jag genomfört nio intervjuer med personer som på olika sätt bidragit till reflektionen kring kyrkomusik inom Svenska kyrkan.¹ Intervjuerna kan spegla den bild av förhållandet mellan musik och tro som personerna i fråga har och som de genom sitt arbete ger uttryck för. Genom sin position och yrkesverksamhet har de möjligheter att påverka andra människors upplevelse av förhållandet mellan musik och tro.

I det följande redovisas material från dessa intervjuer. En närmare presentation av intervjupersonerna återfinns i Bilaga 1. Intervjuerna genomfördes per telefon eller vid personliga möten och spelades in på band. För intervjupersonerna var frågorna oförberedda, vilket bör beaktas.² Grundmallen för frågor vid intervjuerna återfinns i Bilaga 2. Det material som framkom genom intervjuerna redovisas i denna artikel under fyra motiv:

- Musiken – Guds gåva
- Musiken – Bärare av Ordet
- Musiken – I bön, lyssnande och lovsång
- Musiken – En mötesplats

¹ Materialet presenterades och analyserades i ett examensarbete med titeln "MUSIK – ett medel i människors trostolkning", i Kyrko- och samfundsvetenskap, våren 1999, vid Teologiska institutionen, Lunds universitet. Här redogjordes också för den aktuella kyrkomusikaliska debatten, gällande musik och tro såsom den kommer till uttryck i tryckt form.

² Hänsyn bör också tas till att flera av intervjupersonerna i olika sammanhang arbetat tillsammans, vilket kan ha inverkat på svaren.

Med hjälp av dessa motiv avser jag att belysa att man på olika sätt kan tolka förhållandet mellan musik och teologi samt att det finns anknytningspunkter mellan musik och kristen tro.

MUSIKEN – GUDS GÅVA

Musiken kan teologiskt motiveras med att vara en *Guds gåva*. ”För oss kristna ser vi det gärna som en särskild Guds gåva...den främsta gåvan som vi har fått, ska vi naturligtvis ge tillbaka”, menar Johannes Johansson (J.J., 16).³ Samma tanke har Alf Bengtsson: ”Vi får massor av gåvor av Gud, vilka sedan ges tillbaka. I dessa gåvor ingår musiken, som en väldigt stor och betydelsefull del” (A.B., 8). Både Johansson och Bengtsson ger uttryck för förvaltarskapstanken, dvs. att människan har ett ansvar för de gåvor Gud gett henne. Det kan till exempel vara, som sägs här, att musiken riktas åter till Gud. Bengtsson pekar vidare på att det i en församling finns vissa som har fått ett särskilt ansvar för musiken och också blivit speciellt utrustade för detta. ”I gudstjänsten finns de som har vissa nådegåvor, som andra inte har. Kören i församlingen har den liturgiska funktionen att inte bara vara en skönsjungande skara, utan att den ska företräda hela församlingen” (A.B., 8). I denna ställföreträdande tjänst står också kyrkomusikerna med sin speciella musikaliska rustning. Ann-Christin Lindström berättar: ”Jag har mött många [kyrkomusiker] som genom sin personlighet och sin kristna tro har varit väldigt ömsinta i sin behandling av människor runt omkring, för sin vilja att få dem att upptäcka att detta [den kristna tron] är viktigt” (A-C.L., 26). Det personliga trosengagemanget hos kyrkomusiker kan vara en drivande kraft i arbetet och ses som ett viktigt element i förvaltningen av musiken som en Guds gåva.

Musiken är *skapelsegiven* och har funnits med från begynnelsen, vilket ytterligare fördjupar uppfattningen att musiken är en Guds gåva. Rolf Larsson menar att ”musiken i sig själv kommer från Gud, alltså musikens källa finns i Gud...den äkta musiken har ett gudomligt ursprung” (R.L., 23–24). Musiken är således gudomligt motiverad och en del av skapelsen. Som sådan kan musiken ge en förnimmelse av skapelsen och skapelsens ursprung. ”I själva musikskapandet ligger förborgade hemligheter om skapelsen. Det är ytterligare ett skäl till varför vi ska påminna oss om skapelsens underverk i gudstjänsten” (J.J., 16). Det är inte bara musiken i sig som påminner om skapelsen, utan i själva tillblivelsen av musik kan bilder av Gud och skapelsen ges och senare förmedlas.

Musiken förmedlar något av *inkarnationens mysterium*, dvs. att Gud kan uppenbara sig i musiken. ”Gud tar jordisk gestalt i konsten i allmänhet och i musiken i synnerhet” (J.J., 16). I musiken har Gud speciella möjligheter

³ Sidhänvisningar av typen (J.J., 16) syftar på originalutskriften av intervjuerna.

att visa vem Han är och musiken hjälper på så sätt människor att skapa sig en bild av Gud. En av musikens uppgifter i kyrkan är att ”påminna om att Gud har tagit gestalt i vår tillvaro” (J.J., 16).

Bengtsson menar att ”det finns en risk att förminska Gud om man begränsar sig”, nämligen till att endast använda sig av en viss typ av musik (A.B., 10). Med hjälp av olika sorters musik och instrument kan olika sidor av Gud uppfattas. I musiken kan inkarnationen bli så tydlig för människor att de upplever att de får en erfarenhet av Gud. Musiken kan ”ge människor en slags andlig upplevelse, oändlighetskänsla och oändlighetsmystik” (R.L., 23). Denna upplevelse är beroende av såväl individuella som kontextuella faktorer, vilket leder till att människor i somliga fall till exempel ”kan uppleva en rent instrumental sats som gudsnärvaro”, medan andra inte tycker sig uppleva någonting speciellt (A-C.L., 25). Musiken är ett sätt att beskriva Gud och försöka gestalta det som ligger utanför mänskliga referensramar. Gud använder musiken och den musicerande människan som redskap för att göra sig känd bland människor. Olika människor kan i olika situationer uppfatta Gud med hjälp av musiken.

Vidare är musiken ett *mänskligt uttrycksmedel*. Det ”hör ihop med att vara människa, som vi människor behöver. Det är ett ursprungligt behov, något som hör ihop med det mänskliga” (R.L., 23). Larsson förenar här gåvotanken med skapelsetanken i den meningen att musiken framställs som ett mänskligt behov som funnits med från början. Människan är skapad till Guds avbild och enligt intervjupersonerna är musiken en del av människans väsen. Musiken är då också en del av Guds väsen och ett uttrycksmedel för Gud. Att använda sig av och lyssna till musik är således inget nutida fenomen, utan ”människan har alltid, så länge hon har kunnat kalla sig människa, hållit på med musik” (J.J., 16). I vår tid utgör också musiken en betydande del av många människors liv, inte minst bland ungdomar. Olof Brålliden berättar att ”i Svenska Kyrkans Unga hade vi Livsrum för sex år sedan [september 1994-januari 1995], där man gick samman och funderade kring ordet, musik, foto, bild, skapande. Där skapades det en hel del nytt. Kanske dagsländor förvisso, men människor ställde sig i den kreativa miljön. När det skapas sådana platser, tror jag att man kan växa i tron, våga skriva mer och frigöra sig” (O.B., 32). Musiken kan, menar Brålliden, användas som en fördjupande resurs i kyrkans ungdomsarbete. Den utgör ett medel för att uttrycka och förmedla tankar och känslor som annars kan vara svåra att finna rum för och sätt att kanalisera. Musiken ”hjälper till att uttrycka” och ”gestalta det i mig, mina känslor, och också gestalta något av det gudomliga, som inte låter sig fångas”, menar Lena Sjöstrand (L.S., 12, 15). För körmedlemmar kan detta bli särskilt påtagligt. ”Kören rymmer ett brett spektrum av människor och för dessa fungerar körsången som en katalysator för frågor som livets mening, Gud, andlighet och närhet” (A.B., 10). Larsson för resonemanget vidare: ”Genom att de är medarbetare, sjunger kristna texter och medverkar i gudstjänsterna, får körsångarna en unik möj-

lighet att också djupna i sin tro och på det sättet få hjälp att bearbeta sina livsfrågor” (R.L., 24). Larsson relaterar till trodimensionen och ser musiken som ett redskap i människors tros- och livstolkning. Människors tankar om livet kan vidgas och fördjupas när de sätts i relation till den kristna tron. I musiken finns ett existentiellt drag.

Utifrån ovannämnda fyra infallsvinklar kan det ligga nära till hands att tillmäta musiken ett eget värde, vilket Johansson formulerar så: ”Musik har ett egenvärde. Den predikar i sig själv för en kristen människa Guds majestet, att Gud finns här nu. Det finns många sådana saker som en kristen människa kan meditera över genom musik” (J.J., 18). En motsatt tanke ger Ragnar Håkansson uttryck åt då han säger: ”Musiken i sig är inte helig eller teologiskt förankrad, som musik betraktad ... musiken är inte något om den inte tas emot av människor. Den existerar inte som ett objektivet fenomen” (R.H., 1). Utifrån dessa uttalanden kan man dra slutsatsen att det inte är självklart att musiken i sig själv har ett eget värde och att synen på musiken får konsekvenser för musikens ställning i kyrkan. Sjöstrand menar att musik framförd i ett kyrkorum, på grund av sitt konstnärliga värde bör behandlas med respekt. ”När vi för in konst över huvud taget, både musik, bild och dans, känns det som det är väldigt viktigt att det konstnärliga språket får ha sin integritet, att inte kyrkan lägger beslag på det och använder det på sitt sätt” (L.S., 13). Det är således inte självklart att musiken i kyrkan enbart ska användas till att fördjupa den kristna tron. Musiken kan också tjäna andra syften.

Teologisk reflektion kan ses som en förutsättning för eller ett led i ett gott förvaltarskap av Guds gåvor. Bråtiden berättar att ”bland troende kyrkomusiker som vill förmedla någonting, har jag plötsligt mött den största teologen någonsin ... här är det en som närmar sig teologin utifrån ett musikaliskt perspektiv, som vill upptäcka, som är öppen för att: Oj, här blev det ett sådant disharmoniskt ackord. Hela hållningen är öppen och därmed blir den också teologisk. Har man den hållningen kan man också tänka: Det här är ett gudstilltal. Det här blev ett fördjupande av vad den sången vill säga” (O.B., 31). Bråtiden lyfter fram att kyrkomusiker har sina utgångspunkter för teologi, nämligen musikaliska, som kan öppna för gudstilltal och fördjupning av den kristna tron. För en kyrkomusiker kan teologisk reflektion kännas som en viktig beståndsdel i det vardagliga arbetet, enligt Johan Magnus Sjöberg: ”Jag försöker att inte ha teologin bara som något vagt i bakgrunden. Varje kyrkomusiker borde läsa teologi. Jag har inte själv gjort det, men jag känner det ofta. Till exempel när man ska förbereda gudstjäns-ten. Då utgår man från texterna. Den egna teologin färgar det man gör, även musikvalet. Det är oerhört viktigt att det inte bara är något vagt som finns där. Man får plugga på, rådfråga präster och läsa teologisk litteratur själv. Det blir mer och mer angeläget ju äldre jag blir och också roligare. Teologin borde vid sidan av musiken vara en fackkunskap” (J-M.S., 21). Att teologiskt reflektera över sitt uppdrag som kyrkomusiker kan således

dels upplevas som en förutsättning, dels som ett behov, både för arbetet och för att utveckla den egna kallelsen. Sjöstrand anser att det är "nödvändigt med teologisk reflektion", men pekar samtidigt på svårigheterna: "Man är så van att tänka teologi i ord. Då kan man analysera texterna, men det intressanta är att gå djupare: Finns det musik som uttrycker en gudsbild? Finns det musik som istället motarbetar det som är trons innehåll?" (L.S., 12). Sjöstrand ger uttryck för att denna typ av reflektion över musikens möjligheter skulle kunna ge en viss vägledning till på vilket sätt musik kan bidra till att utveckla den kristna tron. Bengtsson efterlyser en bredare syn på vad teologi är: "Det teologiska perspektivet är för snävt. Teologi i sin stelbenta form är det som läses på Theologicum, men alla är vi teologer. Det är meningen att vi ska tolka det vi är och det vi gör" (A.B., 10). Teologin ses alltså som ett redskap för att bättre förstå det sammanhang vi som människor är insatta i och det uppdrag som kyrkomusiker har, att med musikens hjälp fördjupa den kristna tron. Alla har denna möjlighet att teologiskt reflektera över musiken, inte bara teologer.

Musiken ses som en Guds gåva, men har också en funktion som förmedlare av gudomliga gåvor och mänsklig tacksamhet. Till detta motiv kan förvaltarstankar knytas, utifrån vilken kyrkomusikern har ett speciellt ansvar. Musiken är en del av skapelsen och kan som sådan förmedla bilder av Gud. Gud kan också uppenbara sig för människor i musiken. Som mänskligt uttrycksmedel kan musiken hjälpa till att ge uttryck för annars svårformulerade tankar.

Den gåva kyrkan i musiken har fått av Gud, ska användas i Guds tjänst för människor. Ett sätt kan vara att musiken har funktionen att bära Ordet.

MUSIKEN – BÄRARE AV ORDET

Musikens funktion som *bärare av Ordet* ger uttryck för hur kyrkan vill förvalta sina gåvor och för hur man tolkar musikens roll i kyrkan. I kyrkliga sammanhang står musiken i relation till något utöver sig själv, menar Håkansson: "Musikens uppgift är att bära Ordet. Det är det enda teologiska skäl som finns till att ha musik i kyrkan" (R.H., 1). Samma tanke ger Sjöberg uttryck för: "Musiken står aldrig själv, den står i tjänst till Ordet" (J.M.S., 20). Enligt Håkansson och Sjöberg har musiken en underordnad roll och är ett redskap för att nå ut med, bära, Ordet. Musiken behöver inte vara vokal för att göra detta, menar Bengtsson, utan det "kan göras även ordlöst" (A.B., 10). Folke Bohlin menar sig se en förändring i kyrkan idag, från en ordcentrerad hållning till en mer differentierad syn på musiken. För en del år sedan ansåg han att instrumentalmusik "bara kan förekomma om det är så nära förbundet med ett ordburet moment, till exempel koralförspel till en psalm, att texten motiverar". Idag ser han annorlunda på saken. "Det var kanske en alltför luthersk syn på ordets betydelse i gudstjänsten. Man har

mer öppnat sig för det mysteriösa elementet i gudstjänsten. När man gör det, desto öppnare står man för ren instrumentalmusik, och så är trenden” (F.B., 6). Enligt Bohlin är det inte nödvändigt att alla delar i en gudstjänst är ordburna, utan istället kan mysteriet framhävas och förstärkas genom instrumentalmusik. Ur en synvinkel är dock ordet nödvändigt, menar Håkansson. ”Man kan inte tala om musik som är teologisk i betydelse av uttolkare av den kristna tron om den inte bär Ordet. Ordet är det centrala för musikens funktion” (R.H., 1). Musiken är beroende av Ordet för att fullgöra sin uppgift som tolkningsredskap för kristen tro, enligt Håkansson.

I *evangelisation* spelar musiken en roll för att få människor att upptäcka den kristna trons innehåll. Musiken har vissa egenskaper som gör att intervjupersonerna finner den intressant som ett medel i evangelisationen. ”Musiken når mycket längre än vad ordet i sig gör. Ordet är blockerande oftast, medan musiken öppnar upp. Ordet kan öppna upp, men det stoppar lättare för ett vidare flöde” (R.H., 1). På samma linje är Larsson: ”Den gör det alltså lättare för människor att lyssna på och ta till sig ett budskap, om det är klätt i musikalisk form” (R.L., 23). Musiken kan tala till människor på en annan våglängd än ordet och därför kan budskapet upplevas mer lättillgängligt. I evangelisationsarbetet finns ett pedagogiskt inslag, där musiken kan verka förstärkande och fördjupande på det kristna budskapet. ”Om man sjunger in ett budskap sitter det mycket djupare och mycket längre än om man bara använder talade ord” (R.L., 23). Grunden för det är att ”där finns ett pedagogiskt drag i allt musicerande. Det handlar om att göra någonting förstått” (J.J., 17). På så sätt kan musiken bidra till att ”förmedla tro genom sång” (O.B., 29). Med musikens hjälp kan det kristna budskapet presenteras på ett sätt som berör människan på ett djupare plan.

Ett grundläggande skäl till att använda musik i kyrkan är en önskan att människor dels ska komma till tro på Jesus Kristus, dels att kristna ska fördjupa sin tro och växa i den. Det är emellertid inte bara en innerlig önskan hos redan kristna att andra ska få upptäcka rikedomerna i den kristna tron, utan också ett uppdrag för kyrkan, formulerat i missionsbefallningen (Matt. 28:18–20), att nå ut med det kristna budskapet. Till hjälp i denna uppgift ”får man ta de redskap man kommer på och då är musiken ett” (J.J., 19). De flesta intervjupersonerna ger uttryck för att musiken spelar en roll i utvecklingen mot ett kristet liv, för somliga den avgörande, för andra en roll bland många. ”Jag tror inte man kan komma till personlig tro på Jesus Kristus av att lyssna på musik enbart, men jag tror att musik i den processen kan spela en viktig roll” (J.J., 17). Johansson lyfter fram dels en tidsaspekt – att det är en process som föregår ett ställningstagande – dels en materialaspekt – att musiken utgör ett redskap i denna process. Bengtsson för ett liknande resonemang när han uttalar sig om musikens roll för hur människor kan komma till tro och säger att det sker ”antingen direkt eller i en utdragen process, men den är inte enda vägen till tro” (A.B., 9). Musiken är således ett medel bland många som kyrkan har till sitt förfogande i evangelisationen.

För många människor är musiken en anledning att komma till kyrkan. ”Den kan fungera som inkörsport” (J-M.S., 20). Särskilt tydligt blir det i kyrkans körverksamhet. ”Som körsångare vet jag att i kyrkokören, där människor många gånger kommer med för att det är skojigt att sjunga, har efter en tid musiken och sången och musicerandet fört dem närmare livsfrågor, som de inte kommit i närheten av annars” (A-C.L., 25). Vidare pekar Lindström på att ”musiken har sänkt tröskeln för många genom att man har musikgudstjänster och kyrkokonserter”. Dessa bereder mark för att en personlig kontakt ska utvecklas mellan den tillfälliga besökaren och en kristen, vilket hon ser som positivt, ”eftersom tron ofta förs från person till person” (A-C.L., 26). Man får dock inte slå sig till ro när statistiken ser bra ut, menar Bengtsson. ”Om människor kommer till kyrkan bara när det är konstmusik, är det ett utanpåverk att tro att de dras till den kristna centralpunkten” (A.B., 9). För att musiken ska leda vidare behöver den kompletteras med samtal. ”Jag tror inte man kan använda musiken som enbart ett missionsredskap på sikt. Man måste använda det kortsiktigt, men man måste följa upp det” (J-M.S., 20). Även Brålliden poängterar detta. ”Det måste också ske ett samtal vid sidan om musiken” (O.B., 30).

Musiken ses som ett redskap för ordet och ett medel med vilket man kan förmedla Ordet. Musiken besitter kraft att öppna och stänga dörrar i människans inre och det kan påverka mottagligheten för Guds Ord. Intervjupersonerna ger uttryck för att evangelisation kan inspirera till ett första steg mot trostolkning för människor. Tron ses som en process och som något man växer in i. Musiken kan både verka tro och stärka tro.

Musiken kan hjälpa människor att ta till sig Ordet och leda till att ett möte mellan Gud och människa ska uppstå. I bön, lyssnande och lovsång kan musiken hjälpa människor att närma sig Gud.

MUSIKEN – I BÖN, LYSSNANDE OCH LOVSÅNG

Intervjupersonerna pekar i huvudsak på tre sätt att använda musiken, nämligen i bön, lyssnande och lovsång. Här kommer Guds gåvor till praktiskt uttryck, för att vara människan behjälplig i hennes relation till Gud. Den enskilda människan är nu också aktiv. Människan får i bön, lyssnande och lovsång möjlighet att ge svar på Guds gåvor, att kommunicera med Gud. Aktiviteterna är väl bibelteologiskt motiverade och ofta förekommande i den tidiga kyrkans gudstjänst och liv.

I bönen kan musiken hjälpa till att uttrycka längtan och glädje, sorg och besvikelse hos människor. Musiken kan dels ha en uppgift att ”hjälpa till med tillbedjan” (J-M.S., 21), dels kan den ”främja bönen” (L.S., 12). Musiken har således en praktisk funktion att gestalta och uttrycka det som förmedlas i bönen. Den kan antingen vara ett redskap för bön eller i sig själv vara en bön. Musiken kan vara ”människors sätt att få tillbedja den Gud

man har kommit för att möta i kyrkan” (A-C.L., 26). Den kan fungera som bön både instrumentalt och tillsammans med ord. ”Musiken fungerar som bön. Både en ordlös, men också att man får upprepa väldigt enkla ord” (L.S., 13). Ett tydligt exempel på detta är sångerna från Taizé med deras enkla melodislingor och få ord. Sjöberg lyfter fram dessa sånger när han säger att musiken ”hjälper till i lovsång och bön, inte minst. Det ser man på den här nya Taizé-rörelsen” (J-M.S., 20). I Taizésångerna är målet med musiken just att peka på bönen och i sin enkelhet göra människan mottaglig för det som är viktigt.⁴

Musiken kan vidare användas i vad Johansson kallar ”*Lyssnandets liturgi*” som tar sin utgångspunkt i 1 Kon. 19.⁵ ”Efter jordskalvet kom eld. Men Herren var inte i elden. Efter elden kom ett stilla sus. När Elia hörde det gömde han ansiktet i manteln och gick ut och ställde sig vid ingången till grottan. Då ljud en röst som sade: Varför är du här, Elia?” (v. 12–13) Johansson förklarar: ”I Bibeln är lyssnandet ett oerhört viktigt motiv. Det är ofta så att olika berättelser börjar med att någon lyssnar och så händer det något avgörande med dem”. Han påminner vidare om Luther som menade att vi lyssnar oss till tron och att de under som når oss genom öronen är större än de som når oss genom ögonen. Johansson menar att ”själva lyssnandet bär på hemligheter. Att lyssna till musik, som ju är intrikat och komplicerad, är en övning i att lyssna” (J.J., 16). Lyssnandet kan alltså bereda marken för en uppenbarelse och en fördjupning av den kristna tron. När en människa lyssnar är hennes sinne riktat mot Gud och hon är öppen för ett gudstilltal.

Enligt intervjupersonerna finns det ett nära samband mellan bön, lyssnande och lovsång. Lovsången kan ses som ett teologiskt skäl till att ha musik i kyrkan. ”Det första och största skälet är att vi ska lovsjunga Herren ... jag tror också att man övar den himmelska lovsången. Den kan vara en försmak för oss” (J-M.S., 20). Sjöberg ger här uttryck för att man kan lägga ett eskatologiskt perspektiv på lovsång. Den förebådar något som ska komma då denna tid är slut och något nytt tar vid. Lovsången är bibliskt motiverad, men bibelhänvisningarna har inte karaktären av att visa hur lovsång ska utformas idag, utan ger istället uttryck för att lovsång var ett viktigt element i den urkristna kyrkan. ”När lärjungarna gick uppför Olivberget sjöng de lovsånger. Jag undrar hur det lät? Vad är utgångspunkten för sång?” (A.B., 8) Lovsången kan gestaltas på andra sätt än genom musik. Bohlin pekar på att det finns bibelställen där det kan utläsas att ”man kan lovsjunga Gud. Det står inget om att det inte skulle vara en gudstjänst utan sjungen lovsång ... Det är bra att vi sjunger till Guds ära, men det är inte detsamma som att man måste ha det med för att fira gudstjänst. Lovsång kan vara icke-sjungen också, tacka och lova Gud” (F.B., 4). Lovsången har således olika uttrycksformer med ett gemensamt syfte, nämligen att ära Gud.

⁴ *Sånger från Taizé del II*, Lindström, C., Åberg, L., (övers. och bearb.), s. 3, Slite 1986.

⁵ Johansson, J., ”Konstnärlighet i kyrkans tjänst”, i *Den outhärliga sången* (Anki Lindström, red.), s. 20–21, Falköping 1995.

Intervjupersonerna ger uttryck för att tron bygger på en relation mellan Gud och människa. I lovsång och bön kan musiken kanalisera tacksamhet och glädje, men också frågor, oro och problem. Genom lyssnande kan människan förnimma hur Gud kommunicerar och handlar.

I bön, lyssnande och lovsång är målet kommunikation med Gud. Med hjälp av bland annat musiken får människan denna möjlighet att möta Gud. Musiken har då en funktion av mötesplats. I kyrkan sätter man in detta möte i ett sammanhang – i gudstjänst och liturgi.

MUSIKEN – EN MÖTESPLATS

Musiken kan beskrivas som en *mötesplats* där människor kan få möta Gud och varandra.⁶ Musikens roll på denna mötesplats kan bland annat vara att hjälpa människor att bilda sig en uppfattning om kristen tro och upprätta en relation till Gud. Musiken har också funktionen av att verka fördjupande och utvecklande på den kristna tron.

På mötesplatsen kan människa och Gud mötas och musiken fungera ”som kanal mellan enskilda människor och aningen om det gudomliga” (J.J., 17). Musiken ses som ett kommunikationsmedel med vars hjälp kontakt mellan människa och Gud kan skapas respektive upprätthållas. Det gudomliga blir med musikens hjälp nåbart för människan. Brålliden anser att alla människor har förmåga att uppleva musiken som en mötesplats mellan människa och Gud: ”Musikådran finns inom oss alla på ett eller annat sätt. En vanlig människa har hjärtats puls inom sig och det är grundmusikrytmen. Alla människor har också ett gudsmöte inom sig. Någonstans har Gud ett tilltal till varje människa. ... Varje människa kan plocka fram det. Det är likadant med musiken” (O.B., 32). Brålliden ser en parallell mellan musik och gudserfarenhet. På samma sätt som människan inom sig har en känsla för musik, har hon också förmågan att erfara ett möte med Gud och ett tilltal av Gud.

Mötet är inte bestämt till en viss plats, utan istället förstärks Guds allestädes närvaro ytterligare genom musiken, vilket är bibliskt motiverat. ”Man kan se på Paulus. När han blev fångslad ägnade han hela natten åt att sitta och sjunga med sina fångkamrater. Ur den sången växte kampen, styrkan och samtalet med Gud” (O.B., 28). I en helt annan kontext återfinns Brålliden samtalet och längtan efter ett gudsmöte bland nutida rockpoeter. ”Jag var där, men såg inte Jesus där, sjunger Eva Dahlgren ungefär ... hela tiden tangerar de att ställa [de existentiella] frågorna” (O.B., 30). Brålliden pekar på att rockmusikerna i mötesplatsen uttrycker en längtan efter ett möte med Gud. De ställer frågor, men upplever inte att de får svar.

⁶ *Musiken i Svenska kyrkan – ett policydokument*, (Wasberg, M. red.), Svenska kyrkans församlingarnämnd 1991:2, s. 11, Stockholm 1991. Dokumentet blev efter ett omfattande utrednings- och remissarbete inom Svenska kyrkan fastställt av Svenska kyrkans församlingarnämnd 1991.

I *gudstjänst och liturgi* erbjuder kyrkan möjligheter till möte mellan Gud och människa och människor emellan, där musiken har betydelsefulla uppgifter. Musiken kan fungera som ett medium för samtal och gemenskap. Denna funktion anses vara central: "Musiken är ett kommunikationsmedel som är outhärligt för den kristna kyrkan" (R.H., 1), men inte självklart integrerad: "Man ska försöka få in musiken som ett kommunikationsmedel i gudstjänsten" (A.B., 10). Musiken värderas högt, men Bengtsson pekar på att man inte överallt tar vara på de speciella egenskaper som musiken har. Brålliden ger exempel på att musiken kan fungera som kommunikationsmedel och öppna för gudstilltal. I de nya mässorna menar han att man har "vågat att befria sig och fråga vad som kommunicerar med ungdomar idag". Han anser att musik och text behöver ha aktualitet och erbjuda identifikationsmöjligheter för att kunna beröra ungdomar. Då kan en människa "uppleva Guds tilltal. Att Jesus har dött för våra skulder blir ett personligt tilltal, om man ändrar texten i mässpartiet" (O.B., 30). Brålliden ger uttryck för att det finns ett nära samband mellan text och musik och att det är viktigt att ställa sig frågan hur språket, både det talade språket och tonspråket, tillsammans kan hjälpa människor att i kyrkans liturgi erfara ett gudsmöte och ett gudstilltal. Musiken kan också understryka speciellt viktiga avsnitt och hjälpa till att skapa en helhetsuppfattning av gudstjänsten, menar Bohlin: "Gudstjänsten innehåller en känslomässig sida och där kan musiken vara oerhört betydelsefull för att förstärka. Vi ska inte överdriva den dogmatiska aspekten på gudstjänstfirandet. Det har väldigt mycket med känslolivet att göra, de båda hjärnhalvorna" (F.B., 5). Musiken kan, enligt Bohlin, ge en annan dimension åt gudstjänstfirandet, som verkar på det känslomässiga planet. Vidare finns det "en puls i gudstjänsten, där musiken är en del" (R.H., 1). Den kan bidra med en viss rytm i gudstjänsten och ge en känsla av att vara insatt i ett liturgiskt sammanhang. Musiken kan bidra till att gudstjänst och liturgi blir en upplevelse för hela människan och att gemenskapen med andra människor och Gud stärks och fördjupas.

Av materialet framgår att begreppet gudstjänst inte har en självklar innebörd. Vanligt är att det förknippas med den ordning som finns i Kyrkohandboken. Men enligt Bengtsson kan man tala om "gudstjänst i ett vidare perspektiv i en församling" (A.B., 9) och syftar då bland annat på konserter i kyrkan. Vid musikarrangemang i en kyrka kan gränsen ibland vara svår att dra mellan vad som ska anses vara gudstjänst och konsert. Ett verk som Johannespassionen av Bach kan vara "en gudstjänst i sig" (J-M.S., 20), men det kan ha "med teologin att göra, om man tänker församlingen som subjekt" och om man ser "på de[m] som är där som publik eller som församling" (L.S., 14). Håkansson poängterar att det är viktigt att "den konstmusik som framförs i kyrkan ska vara dedicerad till Gud och till dyrkan av Gud och ha någon slags andlig substans" (R.H., 2). Någon allmän konsertlokal är kyrkan således inte, utan syftet med konstmusik i kyrkan ska vara att ära Gud och möjliggöra människors möte med Gud. I sina olika uttrycksätt kan

musiken medverka till fördjupning liknande den som ordet kan bidra med. "Konstmusiken har en viktig funktion att komplicera budskapet, att utmana oss att fundera, bearbeta och kanske ge oväntade infallsvinklar på orden" (R.L., 23). Med hjälp av musikens olika egenskaper kan budskapet berikas och utvecklas. Musiken ger människor möjligheter att formulera den kristna tron på sätt som det talade ordet inte förmår.

Några av intervjupersonerna pekar på att det finns problem förenade med framförande av konstmusikaliska verk. Det finns "en risk att centrum tas från själva budskapet. Man kan fascineras av Bachs finurlighet så mycket att man missar den andra biten", menar Bengtsson (A.B., 9). På liknande sätt tänker Bohlin. "Det kan finnas en risk att musiken för bort från det enda nödvändiga och bryter udden av budskapet, därför att det blir så musikaliskt stimulerande alltihop så att det andliga faktiskt drunknar i det musikaliska" (F.B., 4-5). Å andra sidan kan man, menar Larsson, "med konstmusiken som instrument hjälpa människor att tänka nytt, friskt om tro" (R.L., 24). Musikens konstnärliga uttryck kan ge nya dimensioner åt tron och hjälpa människor att närma sig Gud och den kristna tron utifrån andra perspektiv.

Att se liturgin som en *lek inför Guds ansikte*, är att fokusera på musikens roll i gudstjänsten. Lek är förenat med skapande och knutet till människans väsen.⁷ "Liturgin är en spegling av leken inför Gud, som gudstjänsten måste vara. Gudstjänsten är ett drama och då måste man ha musiken" (J-M.S., 20). Musiken kan då ses som det medel med vilket människor kan närma sig Gud. "Att musicera, att spela, är ju på många språk samma ord som att leka ... musiken som lekande är en viktig del av liturgin" (J.J., 16). Lek kan innefatta såväl glädje som allvar och i det drama som gudstjänsten är, ge andra infallsvinklar på den kristna tron. Lek kan hjälpa till att å ena sidan gestalta människors gemenskap med Gud och varandra och vara ett uttryck för människors gudsdyrkan och å andra sidan påminna om Guds närvaro i gudstjänsten.⁸

Musiken är också en mötesplats människor emellan. "Musiken fungerar som ett kitt som binder över och gör att människor känner gemenskap" (A.B., 10). I ett kyrkligt sammanhang framhålls denna egenskap som särskilt betydelsefull. "Sjungandet tillsammans är ett enormt viktigt sätt i rituella sammanhang att skapa gemenskap" (J.J., 17). Kyrkans körverksamhet är exempel på hur ett intresse – sången och musiken – för människor samman i en miljö där de får möjlighet att växa som människor, men också växa i den kristna tron. Lindström berättar: "Det kan ta tio år eller mer och det kan ha varit ögonblicksupplevelser, men kören har betytt mycket för många korister i kyrkokörer och ungdomskörer i landet" (A-C.L., 26). Liknande erfarenheter har Sjöberg. "Det påverkar någonstans ändå ... man får

⁷ Selander, S-Å., *TILLVÄXT OCH GEMENSKAP. Principfrågor i Svenska kyrkans utbildning*, Svenska kyrkans utbildningsnämnd, s. 69-70, Stockholm 1982.

⁸ Davies, J. G., "Lek och gudstjänst", i *Nya perspektiv på gudstjänsten*, s. 11-24, Arlöv 1984.

tro att Anden verkar! Man sjunger texter hela tiden och kan inte gå opåverkad” (J.M.S., 22). Sjöberg antyder att musiken som mötesplats människor emellan kan bli en brygga till ett möte mellan människa och Gud. Musiken är en växtplats i tron, där musiken kan få människor att växa i tron och föra dem närmare Gud.

Musiken är insatt i ett gudomligt och mänskligt sammanhang där den fungerar som mötesplats, dels mellan människa och Gud, dels människor emellan. Musiken kan fungera som ett medium, vilket förmedlar upplevelser av Gud. Gudsmötet är inte bundet till en viss plats – som t.ex. innanför kyrkans murar – utan kan ske överallt, men i gudstjänst och liturgi skapar kyrkan möjligheter till möte. Mötet kan musikaliskt gestaltas på olika sätt i olika tider och på olika platser i världen.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

I en rik mängd citat har intervjupersonerna gett exempel på anknytningspunkter mellan musik och kristen tro. Mot bakgrund av musikens uttalat betydelsefulla funktion för människor för att bilda sig en uppfattning om och fördjupa den kristna tron, kan det vara av stor betydelse att se hur kyrkan kan förvalta denna gåva och möjlighet. Det aktualiserar då viktiga teologiska frågor.

En första del i detta att förvalta är att reflektera kring musik utifrån ett *teologiskt perspektiv*. Materialet visar att det inte finns någon given definition på vad teologi är. Intervjupersonerna ser ett samband mellan musik och teologi, men de teologiska begreppen och motiven är inte självklara eller speciellt utvecklade hos intervjupersonerna. Svaren har mer karaktären av reflektioner. Man får ett intryck av att det saknas ett språk för att uttrycka sig teologiskt om musik. Genom att sätta ord på och finna begrepp för vad man arbetar med, kan olika uttryck och funktioner av musiken i gudstjänst och övrig kyrklig verksamhet utvecklas. Utgångspunkten bör rimligen vara musiken och då behöver nya uttryckssätt och begrepp utvecklas, för att man ska kunna tala om musik med teologiska termer. Om man utvecklar sådana begrepp, bör man kunna skapa en bättre utgångspunkt för diskussionen om förhållandet mellan musik och teologi.

En andra del i förvaltarens av musiken är att relatera teologin till det praktiska uttrycket. Musiken är till sitt väsen svärfångad i ord, men självklart förbunden med tillämpningen. I intervjuaterialet är det *funktionella perspektivet* tydligt. Musiken uppfattas av intervjupersonerna som insatt i ett gudomligt och mänskligt sammanhang, där Gud med hjälp av musiken blir nåbar för människor och där människor får förnimma Guds närvaro och tilltal. Med musikens hjälp kan människor finna ett sätt att uttrycka och gestalta tvivel och frågor, men också glädje, lovsång och tillit till Gud. Musiken får då en dubbel riktning som gör den till en mötesplats, där kom-

munikationen mellan Gud och människa är central.

I materialet finns också ett *sändarperspektiv* där kyrkan, och ytterst Gud, har rollen som sändare. Kyrkans uppdrag är att förkunna budskapet om Kristus och levandegöra Gud i människors liv. Kyrkomusikern har ett speciellt ansvar för att förvalta de möjligheter musiken har: att nå och tala till människor. Musiken kan bland annat bidra med att ge nya infallsvinklar på det kristna budskapet och tala till människor på ett annorlunda sätt än vad enbart ord kan göra. Det som det talade ordet inte kan uttrycka, får sin komplettering och fördjupning genom musiken.

Mottagarperspektivet visar hur den enskilda människan upplever och svarar på sändarens signaler. I bön, lyssnande och lovsång får människan möjlighet att kommunicera med Gud och ge uttryck för sin tro. Musiken är således ett av de redskap med vilket människor kan närma sig tron, uttrycka tron och fördjupa tron.

Över musiken vilar ett slags tidlöshet. Musiken slår broar såväl bakåt till skapelsen som framåt till en ny himmel och en ny jord. Den förmedlar en känsla av samhörighet och kontinuitet mellan olika tider och folk, men får, liksom det talade ordet, inte stagnera. Istället står musiken i ständig utveckling för att erbjuda varje generation möjligheter till identifikation. På så sätt kan musiken bidra till att tro utvecklas och stärks.

BILAGA 1

Av tio tillfrågade valde nio personer att delta i intervju. Personerna har på olika sätt bidragit till reflektionen kring kyrkomusik inom Svenska kyrkan. Intervjuerna har skett dels per telefon, dels vid personliga möten. Nedan följer en kort presentation av respektive person, så som de själva valt att bli presenterade, och också hur intervjun skett och när:

- *Bengtsson, Alf (A.B.)* är kyrkomusiker och stiftskonsulent för musik i Lunds stift. Intervjun skedde vid personligt möte 990329.
- *Bohlin, Folke (F.B.)* är professor emeritus i musikvetenskap vid Lunds universitet. Intervjun skedde vid personligt möte 990330.
- *Brålliden, Olof (O.B.)* är präst och var ordförande för Svenska Kyrkans Ungas Musikprojekt 1995–97: "Musiken som en väg i Svenska Kyrkans Unga". Intervjun skedde vid personligt möte 990408.
- *Håkansson, Ragnar (R.H.)* är musikkonsulent på nationell nivå, kantor, körpedagog, socionom och familjeterapeut. Intervjun skedde per telefon 990329.
- *Johansson, Johannes (J.J.)* är utbildningschef för musiker- och kyrkomusikerutbildningarna på Musikhögskolan i Malmö samt tonsättare. Intervjun skedde vid personligt möte 990407.
- *Larsson, Rolf (R.L.)* är präst, kyrkomusiker och författare samt har tidigare varit mångårig styrelseordförande i Sveriges Kyrkosångsförbund. Intervjun skedde per telefon 990414.
- *Lindström, Ann-Christin (A-C.L.)* är journalist, redaktör för *Kyrkokörjournalen* samt körsångare. Intervjun skedde per telefon 990330.
- *Sjöberg, Johan-Magnus (J-M.S.)* är kyrkomusiker i St. Hans församling i Lund samt tonsättare, tidigare förbundsdirigent i Förbundet Kyrkomusik i Lunds stift, FKL, och tidigare biträdande förbundsdirigent i Sveriges Kyrkosångsförbund, SKf. Intervjun skedde vid personligt möte 990329.
- *Sjöstrand, Lena (L.S.)* är präst och arbetar med gudstjänstförnyelse och mötet mellan kultur och kyrka i Lunds stift. Intervjun skedde vid personligt möte 990406.

BILAGA 2

Grundmallen för frågor vid intervjuerna:

- Vad anser du att det finns för teologiska skäl till att använda musik i kyrkan?
- Hur ser du på musikens funktion i gudstjänsten?
- Vilken anser du vara musikens viktigaste uppgift i kyrkan?
- Hur ser du på musikens evangeliserande funktion?
- Hur ser du på musikens trosskapande funktion?
- Hur ser du på musikens pedagogiska funktion?
- Hur ser du på musikens psykologiska verkan?
- Hur ser du på relationen mellan konstmusik och bruksmusik?⁹
- Kan man resonera i termerna värdig/ovärdig om musik?
- Vilken roll anser du att kyrkomusikerns personliga trosengagemang spelar?¹⁰
- Hur ser du på förhållandet teologi-konkret uttryck? Finns teologin som en principiell utgångspunkt eller som en uttalad grundinställning hos kyrkomusiker?
- Hur ser du på körens funktion?
- Är musiken något man kan och ska satsa mer på i framtiden?

Frågorna har utkristalliserats vid studium av kyrkomusikalisk litteratur. I vissa intervjuer har det varit befogat att också ställa andra frågor utifrån intervjupersonernas profession.

⁹ Strandsjö, G., "Konstmusik och funktionell musik" ur "Musikens väsen och funktion", i *Musiken i gudstjänsten*, s. 20, Klippan 1978.

¹⁰ *Musiken i Svenska kyrkan – ett policydokument*, (Wasberg, M. red.), Svenska kyrkans församlingsnämnd 1991:2, "Kyrkomusikerns personliga trosengagemang", s. 9, Stockholm 1991.

Summary

The aim of this presentation is to illustrate the role of music in order to form an opinion of the Christian creed and deepen the substance thereof. Nine people were interviewed. They have in various ways contributed to the reflection on church music in the Church of Sweden. The interviews reflect the interviewees' picture of the relationship between music and creed, which they express in their work. Their answers are described under four headings/motives: music as a gift from God, music as bearer of the Word, music in prayer, listening and songs of praise, and music as a meeting-place.

Music is seen as a *gift from God*, but it has also the function as an intermediary between divine gifts and human gratefulness. The idea of management can be attached to this motive, and here the church musician has a special responsibility. Music is part of creation, and it can thus convey pictures and experiences of God. Through music God can reveal himself to human beings.

Music *carries the Word* to people. Music is seen as a tool for words and a means whereby the message can be conveyed. Music can make people receptive to God's Word. The interviewees express that evangelisation can be the first step towards an interpretation of people's faith. Faith is seen as a process and as something that people grow into. Music can help promote the development and strength of faith.

Music can help people get closer to God in *prayer, listening, and songs of praise*. It can canalize gratefulness and happiness, but also questions, worries, and problems. By listening, a person can perceive God's communicating and acting. The goal is a communication with God.

Music is established in a divine and human context, where it functions as a *meeting-place*, both between the human being and God, and between human beings. The meeting with God is not committed to a certain place—like inside a church—but the church creates possibilities for meetings in services and liturgy. The meeting can take a different turn musically, depending on time and place in the world.

Music is a tool in a process which consists of getting closer to faith, expressing faith, and deepening Christian faith. The interviewees see a connection between music and theology, but theological concepts and motives are not self-evident nor very developed. The interviewees do partly lack the language to express themselves theologically on music. Developing concepts for the work you do can deepen the analysis of the role of music in services as well as in other church activities.